

SOSIALØKONOMEN

7

SEPTEMBER 1961

AV INNHOLDET:

Det uopplyste pengevelde

Løchen - utvalget

Prisstigningens årsaker

Målsettinger for
jordbrukspolitikken

Etter valget

SOSIAL- ØKONOM

Til å arbeide med forsknings- og analyseoppgaver, bransjeutredninger o.l. på områdene salg og distribusjon trenger vi en kvalifisert sosialøkonom, eventuelt siviløkonom.

Det legges vekt på at søkeren har en solid eksamen og en klar og konsis skriftlig fremstillingsevne. Noen års praksis er en fordel, men ingen betingelse.

Vår stab består av ingeniører, sivil- og sosialøkonomer. Arbeidsoppgavene er interessante og krevende og gir rike muligheter for personlig og faglig utvikling. Lønnen er god og miljøet stimulerende.

Søknad med referanser og attestkopier sendes

Grossistforbundets Rasjonaliseringskontor

STORTINGSGATEN 10, OSLO

Ellers bringer vi som vanlig studentnytt (side 13), og på side 3 finnes Hovedstyrets melding om skifte i redaksjonen.

Det uopplyste pengevelde

Professor Ragnar Frisch om Fellesmarkedet

Regjeringen har ennå ikke tatt standpunkt til hvilken holdning vi skal ta til Fellesmarkedet. Det er vel heller ingen gitt i dag å uttale seg om hva resultatet vil bli. Noen hver av norske økonomer har kanskje sine tanker og meninger, men vi vet ingen som med større klarsyn og fagkunnskap skulle kunne uttale seg om dette enn professor Ragnar Frisch. Når vi besluttet at septemberintervjuet skulle dreie seg om Fellesmarkedet, var det derfor ingen andre vi heller ville be om en uttalelse enn nettopp han. Vi tror det er det korteste intervju «Sosialøkonomen» noensinne har inneholdt.

Vi ba professor Frisch om en orientering for «Sosialøkonomen» om hans syn på Fellesmarkedet. Han svarte med å vise til sin artikkel i «Orientering» for 19. august i år.

— Det gir i aller største knapphet mitt syn. Se om du kan finne noe der du kan sette sammen.

Vi leste artikkelen om igjen, med saksa i hånd. Resultatet ble at vi klippet ut alt sammen. Selv om de fleste lesere vel allerede er kjent med innholdet, tillater vi oss likevel å sitere artikkelen «Det uopplyste pengevelde» i sin helhet:

«Hvis arbeidet med å organisere et europeisk — eller et mer omfattende — fellesmarked virkelig hadde bygget på en forståelse av det som, sett i historisk perspektiv, er Vestens problem i dag, ville jeg helt og fullt vært en tilhenger av fellesmarkedet og Norges tilslutning til det.

Men slik er ikke situasjonen. De nåværende bestrebelser i retning av et fellesmarked bygger på rent dagdrømmeri. De bygger på fiksjonen om at Vesten kan løse sine problemer ved å *gjenopplive* det uopplyste pengevelde, dvs. ordningen med frie markeder, fritt slag for storfinansien, fri etableringsrett, det rene pengeøkonomiske profittmøt som ledetråd for hva som er de «beste» investeringer osv. Dette uopplyste pengevelde var den ordningen som i sin tid avløste kongenes opplyste enevælde.

Fiksjonen om at Vesten kan løse sine problemer ved å gjenopplive denne ordningen og nå bare gjenomføre den innenfor *store geografiske områder* enn før, er utbredt i alle de vestlige land, både i dem som har konservative regjeringer og i dem som har regjeringer som kaller seg sosialistiske. Typisk konservativ ledelse er det i England, Vest-Tyskland og De Forente Stater. Det blir mer og mer klart at den

demokratiske valgseier i De Forente Stater ikke på noen måte har ført dette landet tilstrekkelig langt vekk fra det uopplyste pengevelde. Og de nordiske sosialistpartier er etterhvert blitt så «borgerlige» at også de tenker og handler på en måte som bare ganske svakt atskiller seg fra filosofien om det uopplyste pengevelde. Dette har ført til at hele fellesmarkedspsykosen nå har kommet til å konsentrere seg om ting som sett i stort perspektiv bare er krusninger i overflaten av problemet. En har festet seg ved disse *enkeltfordeler* som fellesmarkedet kan medføre (større markeder som gir muligheter for spesialisering osv.) uten å se at en for å oppnå disse enkeltfordeler har gitt seg ut på noe som økonomisk vil føre til et *tap* som i størrelse langt oppveier de enkeltfordeler som fellesmarkedet kan medføre. Tapt består i at det uopplyste pengevelde bare i korte konjunktur-perioder kan føre til noe som ligner full utnyttelse av de materielle ressurser. I det lange løp må det føre til stagnasjon eller iallfall bare til *langsom vekst*.

Å gjenopplive det uopplyste pengevelde er som om en vil forsøke å finne svaret på et stort og vanskelig regnestykke, og så i forblindet iver tar i bruk metoder som kan gi en mer nøyaktig bestemmelse av fjerde og femte desimal i svaret uten å se at disse metodene samtidig fører til *store feil* i første og annen desimal.

Det er tre alternativer for fremtiden. Det ene er den kinesiske tese at Vesten må utslettes ved en atomkrig. Det annet er den sovjetrussiske tese at atomkrig må unngås, ikke bare på grunn av dens umenneskelighet, men også fordi den er *ganske overflødig*. Det er nok å la Vesten fortsette i sin stå og forståelsesløse dyrking av det uopplyste pengevelde. Da vil Vesten om kort tid av seg selv falle

til jorden som en overmoden pære. Det tredje alternativ er at Vesten i den tolvte time skal våkne til forståelse av det virkelige problemet.

Det virkelige problemet er hvorledes vi skal kunne finne et økonomisk og politisk system som setter individets frihet og moralske og etiske verdighet i sentrum (og med frihet mener jeg ikke frihet for de få til å utnytte de mange, men de manges frihet slik som Henrik Wergeland ville ha den), og som *samtidig* gjør det mulig å utnytte de materielle ressurser — naturrikdommene og den menneskelige kunnskap — på en virkelig rasjonell måte. Å løse den ene av disse to oppgaver på bekostning av den annen, er ikke særlig vanskelig. Det er *kombinasjonen* av de to målsettinger som er det virkelige problemet. Å gå inn for å løse *det* er det tredje alternativet.

Det kan bare løses ved en høyverdig form for *planøkonomi*, nasjonalt og internasjonalt. De elektroniske regnemaskinene og de moderne økonometriske metoder har gitt oss det *tekniske* hjelpemiddel til å løse dette kjempeproblemet. Spørsmålet er bare om Vesten vil ha så mye sunn fornuft og så mye sosial samvittighet at den for fullt vil gå inn for å

bruke dette hjelpemidlet til å finne en løsning etter det tredje alternativ.

Det er min dypeste overbevisning at Vesten vil være håpløst fortaapt hvis den ikke i den tolvte time våkner opp til erkjennelse av at dette tredje alternativet er dens eneste sjanse, men fortsetter å leve videre i fiksjonen om at det å gjenopplive det uopplyste pengevelde og bare spre det til større geografiske områder, kan være et brukbart fjerde alternativ. Er det utopi å tro på det tredje alternativet? Jeg vil aldri holde opp med å tro at det *ikke* er utopi. Derfor har det vært en skuffelse for meg at Norge og de norske forhandlere ved de internasjonale drøftinger ikke har forstått det historiske perspektiv, og derfor ikke har forstått at de måtte legge all sin kraft i å forklare for de store landene i vest at det tredje alternativet er Vestens eneste sjanse. I stedet har de norske forhandlere og det norske publikum brukt all sin tid og kraft — og fortsetter med å gjøre det — på å regne ut hva Norge kan tjene eller tape i stort og smått på den ene eller annen konto under industri, skipsfart, fiske og jordbruk *under den gitte forutsetning* at fellesmarkedet skal gjennomføres etter det uopplyste pengeveldes prinsipp.»

*

*

*

Ny redaksjon i Sosialøkonomen

Som meddelt i siste nummer av «Sosialøkonomen», har bladets redaksjon, redaktørene, underdirektør Paal Bog og byråsjef Erik Botheim, og redaksjonssekretæren, byråsjef Leif Skaug, sagt opp sine stillinger. Konsulent Asbjørn Borg i Forbrukerrådet er tilsatt som ny redaktør og førstesekretær Arne Faye i Statistisk Sentralbyrå som redaksjonssekretær.

Studentredaktøren, stud. oecon. Hilde Bojer, blir med på redaksjonen av septembernummeret (nr. 7), men fra og med oktobernummeret må det også tilsettes ny studentredaktør.

Hovedstyret har funnet det naturlig at redaksjonsutvalget får avløsning i sammenheng med redaksjons-skiftet. Det nye redaksjonsutvalget har fått følgende sammensetning:

Gunnar Bech, varamann Arne M. Holm.
Paal Bog, varamann Erik Botheim.
Even S. Engelstad, varamann Kjell Storvik.
Per Gustavsen, varamann Bjarne Hansen.
Knut C. Kvamme, varamann Harald Bøyum.
Hans Georg Lindbom, varam. Jan Serck-Hanssen.
Finn Molvig, varamann Rolf Thodesen.
Jon Rikvold, varamann John Martin Sørgaard.

Oslo, den 7. august 1961

Hovedstyret.

Studier i utlandet

13. utgave av Unesco's publikasjon «Study Abroad» vil foreligge i oktober 1961. Den vil inneholde opplysninger om 115 000 individuelle stipendier for studier og reiser i utlandet i 1962 som utdeles av 1750 institusjoner i 115 land. Disse stipendier vil bli tilgjengelig innenfor praktisk talt et hvilket som helst område av undervisning og vitenskap over hele verden. Et eget kapittel gir opplysninger om 300 organisasjoner som tilbyr rådgivende tjeneste og praktisk hjelp til de som ønsker å studere i utlandet. Håndboken inneholder også Unesco's årlige oversikt over studier i fremmede land. I 1960 var tallet 200 000.

Økningen i tallet på internasjonale stipendier viser den stadig voksende betydning som tillegges internasjonal utveksling av personer innen undervisning, vitenskap og kultur over hele verden. En stor del av økningen refererer seg til stipendier som ydes til personer i utlandet for at de kan studere i det land hvor stipendiene gis.

«Study Abroad» forhandles av A/S Bokhjørnet, Lille Grensen 7, Oslo.

*

*

*

Løchen - utvalgets innstilling

Noen kritiske merknader av cand. oecon. Asbjørn Borg

«Traktaten av 25. mars 1957 om opprettelse av Det Europeiske Økonomiske Fellesskap (Romatraktaten). En oversikt over medlemsstatenes rettigheter og forpliktelser.

Traktaten vurdert i forhold til den norske grunnlov.»
Chr. Michelsens Institutt, september 1961. Ca. kr. 10,—.

I mai 1960 ble det såkalte «Løchen-utvalget», bestående av Arne Langeland, Einar Løchen og Johan Skutle, oppnevnt av Handelsdepartementet og Utenriksdepartementet. Utvalgets oppdrag var å utarbeide en analyse av Romatraktaten.

En foreløpig utredning var ferdig i september 1960. Det foreligger nå en ny, ajourført og utvidet redegjørelse.

Det kan vel neppe være tvil om at dette er en bok som vil bli lest og diskutert flittig. Vi skal ikke forsøke å gi noen grundig kritisk vurdering av innholdet. Jeg skal her bare forsøke å referere litt av hva utvalgets innstilling omfatter og komme med noen umiddelbare refleksjoner.

Det har tydeligvis ikke vært utvalgets hensikt å nå fram til en endelig konklusjon m.h.t. et norsk medlemskap i Fellesskapet. Boka gir en innføring i Romatraktatens målsettinger og virkemidler, hvordan Fellesskapet er bygget opp og administrert og medlemsstatenes forpliktelser og rettigheter. Her blir det i særskilte avsnitt gjort greie for både praksis hittil og arbeidsprogrammet for den framtidige virksomhet i en lang rekke særskilte avsnitt. Der nest blir traktatens artikkel om tredje lands tiltredelse til Fellesskapet og artikkelen om assosieringsavtaler gjennomgått. Til slutt blir traktaten vurdert i forhold til den norske grunnlov. I et sammendrag gir utvalget sin vurdering av Fellesskapets stilling i dag og utviklingen framover.

I et vedlegg finner vi en statistisk oversikt over Norges eksport til Fellesskapets land i 1960, gruppert etter de ulike tollbestemmelser i Romatraktaten.

Navnet «Fellesskap» er gjennomført i publikasjonen i stedet for det mer vanlig brukte navn «Fellesmarkedet». Det offisielle navn er Det Europeiske Økonomiske Fellesskap, og det er sikkert hensiktsmessig å forsøke å innarbeide dette i den vanlige språkbruk. Romatraktaten har utvilsomt en videre målsetting enn opprettelsen av et felles marked. Dette framgår klart av artikkel 2, hvor det heter:

«Det skal være Fellesskapets mål gjennom opprettelsen av et felles marked og ved etter hvert å tilnærme medlemsstatenes økonomiske politikk å skape innenfor Fellesskapet en harmonisk utvikling av det økonomiske liv, en kontinuerlig og balansert ekspansjon, øket stabilitet, stadig økende heving av levestandarden og nærmere forbindelser mellom medlemsstatene.»

Opphevelsen av tollgrenser mellom medlemslandene, felles tolltariffer overfor tredje land og avvikling av kvantitative restriksjoner er ikke en målsetting, men et virkemiddel av mange i Romatraktaten. I artikkel 3 er virkemidlene angitt:

«For de formål som er angitt i foregående artikkel skal Fellesskapets oppgave omfatte følgende under de betingelser og etter det tidskjema som traktaten angir:

- A. Opphevelse av toll og kvantitative restriksjoner mellom medlemsstatene med hensyn til import og eksport av varer samt andre virkemidler med tilsvarende virkning.
- B. Opprettelse av en felles tolltariff og en felles handelspolitikk mot tredje land.
- C. Avskaffelse mellom medlemsstatene av hindringer for et fritt arbeidsmarked, tjeneste- og kapitalmarked.
- D. Innføring av en felles landbrukspolitikk.
- E. Innføring av en felles samferdselspolitikk.
- F. Opprettelse av et system for å sikre at konkurransen ikke skal forvris innen det felles marked.
- G. Tiltak som gjør det mulig å koordinere medlemsstatenes økonomiske politikk og rette skjevheter i deres betalingsbalanse.
- H. Tilnærming av deres interne rett i den utstrekning det er nødvendig for virksomheten av det felles marked.
- I. Opprettelse av et Europeisk Sosialt Fond med henblikk på å bedre mulighetene for arbeidstakere til å få arbeid og å bidra til å heve deres levestandard.
- J. Opprettelse av en Europeisk Investeringsbank med henblikk på å fremme Fellesskapets økonomiske ekspansjon ved å skape nye ressurser.
- K. Assosiere oversjøiske land og territorier med Fellesskapet med henblikk på å øke handelen og i fellesskap fortsette deres tiltak for økonomisk og sosial utvikling.»

Gjennomføringen av Fellesskapet, både hva toll, arbeids- og kapitalmarked og de øvrige ting som er nevnt i artikkel 3 angår, skal foregå i 3 fire årstapper.

Utvalget konkluderer med at både innledningen til traktaten, hvor det snakkes om en union av Europas folk, de virkemidler som omhandles i artikkel 3 og det forhold at traktaten er rettslig uoppsigelig tyder på at det endelige mål er en fullstendig politisk integrering innen Fellesskapet.,

Ifølge traktaten skal Fellesskapet ledes av fire institusjoner: Kommisjonen, Ministerrådet, Den Parlamentariske Forsamling og Domstolen. Av disse er Kommisjonen og Ministerrådet opprettet spesielt for

Fellesskapet, mens Den Parlamentariske Forsamling og Domstolen er felles for Fellesskapet, Euratom og Kull- og Stålfellesskapet.

Det er hevet over tvil at de tre store land i Fellesskapet: Frankrike, Italia og Tyskland, i praktisk talt alle saker kan få sin vilje gjennom så sant de er enige. De har tilsammen 6 av 9 representanter i Kommisjonen, og de har 12 av 17 stemmer i Ministerrådet, dvs. nok til kvalifisert flertall.

Kommisjonen er det viktigste organ i Fellesskapet, både fordi den er initiativtagende og har innstillende, utøvende og kontrollerende myndighet, og fordi Kommisjonens innstillinger bare kan endres ved enstemmige beslutninger av Ministerrådet. Kommisjonens medlemmer oppnevnes for 4 år om gangen av regjeringene, men medlemmene er ikke regjeringenes representanter.

Særlig reglene om sammensetning av Ministerrådet og Kommisjonen og de noe innviklede stemmereglerne, synes jeg virker skremmende sett fra et lite lands synspunkt. Hvis vi mener at norske myndigheter fremdeles skal ha mulighet til å avgjøre hvilken økonomisk politikk som skal føres i Norge, kan vi neppe samtidig gå inn for fullt norsk medlemskap i Fellesskapet. Men kanskje prisen på selvstendighet kan kjøpes for høyt? Det slår meg at det er et misforhold mellom den holdning myndighetene tar når det gjelder forsvar av vår «politiske» frihet og selvstendighet, og holdningen til spørsmål som angår «økonomisk» selvstendighet. Skal vi tro våre myndigheter er det norske folk rede til å ofre *livet* for sin selvstendighet, men det er mer tvilsomt om det vil ofre *fjernsynsapparatet* og *bilen*. Rent bortsett fra at det neppe er bevist at vår levestandard vil bli lavere hvis vi står utenfor, enn hvis vi går med i Fellesskapet.

Det er forøvrig ganske påfallende hvor usikker og nølende den norske politikk har vært det seineste 10-år når det gjelder økonomisk samarbeid med andre land. Det virker som om myndighetene venter at økonomene skal kunne regne ut svarene på spørsmål som egentlig er av rent politisk natur. Jeg vil tro at mange i dag innser at det ville vært en fordel om vi for 10 år siden hadde fått et vedtak om f. eks. en nordisk økonomisk union, en union som kunne vært langt på veg gjennomført i dag.

I stedet gikk man i gang med et omfattende utredningsarbeid *på forhånd*, et arbeid hvis bindsterke resultat nå står og samler støv. Et slikt utredningsarbeid har formodentlig ingen hensikt før prinsippvedtaket er truffet. Det fins neppe den politiker i verden som er i stand til å treffe prinsippavgjørelser på grunnlag av et slikt materiale. Men igangsetting av utredningsarbeidet er jo en brukbar unnskyldning hvis man ikke *tør* ta standpunkt. Og faktisk tok arbeidet med det nordiske økonomiske samarbeid akkurat lang nok tid til at det ikke var «aktuell politikk» lenger.

Men er nå det så helt sikkert? Personlig ville jeg foretrekke *først* å miste litt av vår økonomiske selvstendighet i form av en økonomisk union med Sverige, før vi mister resten ved en tilslutning til Fellesskapet. Alene er vel Norge for lite i folketall og økonomiske styrke til å kunne forsvare sine interesser innen Fellesskapet. Sverige står utvilsomt mye

sterkere, og Norge og Sverige sammen ville kanskje kunne oppnå noe, ikke bare gi fra seg. (I parentes bemerkt, så tror jeg at den største økonomiske katastrofe som har rammet Norge i nyere tid er unionsoppløsningen i 1905).

Kritikken mot utredningsarbeid *før* prinsippvedtaket gjelder ikke så mye den foreliggende bok i og for seg. Den er lesverdig og instruktiv for alle som vil sette seg inn i spørsmålet om norsk tilslutning til Fellesskapet. Men jeg har vanskelig for å tro at de sentrale opplysninger om Fellesskapets oppbygging og virkemåte, og om Fellesskapets mål og midler, er nyheter for våre myndigheter. Og stort mer informasjon skulle det ikke være nødvendig å ha for å ta prinsipielt standpunkt, for eller i mot. Så får det bli ekspertenes sak å utrede hvordan prinsippvedtaket mest hensiktsmessig kan settes ut i livet, hvilke virkninger det kan ventes å få og hvordan eventuelle skader og ulemper best kan avhjelpes. Men det er jo valg i år, så det var vel nødvendig med et påskudd til å utsette avgjørelsen.

En del betraktninger om virkningene av tilslutning eller ikke til Fellesskapet fremkommer i bokas kapitel IV: «Sammendrag. Fellesskapets stilling i dag og tendenser i utviklingen fremover.»

Det blir her slått fast at Fellesskapet allerede er i funksjon, og at handelen mellom landene i Fellesskapet øker sterkt. Det heter om dette:

«Kommisjonen forklarer denne raske økning i samhandelen med at næringslivet i medlemsstatene i stigende grad har akseptert Fellesskapet som en realitet og nå tar utviklingen på forhånd ved å treffe sine disposisjoner og avtaler med et fullt gjennomført felles marked for øye. Ved salg bæres således i mange tilfelle den gjenstående toll helt eller delvis som en omkostning av selgeren, med sikte på allerede nå å kunne konkurrere på så like vilkår som mulig.»

Vi har her hjemme i de senere år satt i verk tiltak for å få bort forskjellige former for konkurranseregulerende avtaler, prisavtaler, eksklusivavtaler etc. Om utviklingen på dette felt innen Fellesmarkedet heter det bl. a.:

«Fusjoner, spesialisering og arbeidsdeling mellom bedrifter finner ifølge Kommisjonen sted i tiltakende grad. Samarbeidsavtaler om priser, produksjon og markedsdeling synes også å være sluttet i ganske stor utstrekning. Fellesskapet og de enkelte stater synes hittil å ha gjort lite for å håndheve traktatens konkurranseregler overfor avtaler av denne art.

Næringsorganisasjoner og fagforeninger innen medlemsstatene organiserer seg og opptre ifølge Kommisjonen mer og mer på fellesskapsbasis. Industrien innen Fellesskapet har allerede i betydelig utstrekning opprettet filialer og datterselskaper i andre medlemsstater.»

Videre heter det:

«Til tross for de tilsagn som stadig gis om at Fellesskapet vil føre en liberal handelspolitikk utad, synes det — i hvert fall på visse områder — å være en tendens til utvikling mot et beskyttet og delvis selvforsynt område. Denne tendens kommer særlig til syne i planene for landbrukspolitikken, hvor ytre tollsatser sammen med im-

portavgifter vil favorisere produksjonen innen Fellesskapet og trolig bare vil gjøre det mulig å innføre varer utenfra hvor produksjonen innen Fellesskapet ikke er tilstrekkelig. Traktatens bestemmelser om adgang til å innrømme tollkvoter, og den praksis som hittil er fulgt, bygger delvis på liknende betraktninger. Det kan være fare for at de private eksklusivavtaler mellom bedriftene kan komme til å virke i samme retning for industrien.»

Med hensyn til et eventuelt norsk medlemsskap i Fellesmarkedet heter det bl. a.:

«Medlemskap i Fellesskapet betyr at medlemsstatenes handlefrihet på vesentlige områder av den økonomiske politikk, og kanskje særlig handelspolitikken innskrenkes. Det vil etter hvert kunne skje en ganske omfattende overføring av offentlig myndighet fra nasjonale organer til Fellesskapets institusjoner.

Et lite land som i dag søker om opptakelse alene, ville antakelig, hvis det ble akseptert, måtte godta innholdet i traktatens bestemmelser og de avgjørelser som er truffet av institusjonene, og ville ha små muligheter for å påvirke den videre utforming av Fellesskapets politikk.

Annerledes vil situasjonen kunne bli dersom nå Storbritannia sammen med andre land slutter seg til traktaten. De endringer i f. eks. avstemningsreglene som dette vil nødvendiggjøre, vil kunne åpne døren for reelle forhandlinger om den praktiske anvendelse av de overnasjonale prinsipper i samarbeidet. Flere av traktatens artikler må under enhver omstendighet skrives om og tilslutningsavtalene fremlegges for parlamentene. Et økonomisk fellesskap mellom 10, 12 eller flere vest-europeiske land vil gjennom tilpasning av avstemningssystemet og fremkomsten av nye interessekonstellasjoner innen området, få en annen karakter enn det nåværende Fellesskap begrenset til de seks kontinental-europeiske land. For mindre medlemsland synes mulighetene til samlet å vareta sine interesser å kunne bli større.»

Jeg kan ikke fri meg fra en følelse av at dette er nokså optimistiske betraktninger. Hvorfor avstemningsreglene skulle bli endret slik at de blir mer fordelaktige for små land, fordi om Fellesskapet blir utvidet til å omfatte flere land, står det ingenting om. Det er formodentlig klart at Storbritannia ikke går med på noe medlemsskap med mindre traktaten blir endret slik at det i realiteten blir fire store land. Kanskje blir det slik at de fire må være enige for at et mindre land må bøye seg. Men dette gir ikke dekning for påstanden: «For mindre medlemsland synes mulighetene til samlet å vareta sine interesser å kunne bli større».

Utvalget forsøker å trekke paralleller med det økonomiske samarbeid innen OEEC, og påstår at alle lands vetorett innen den organisasjonen ikke spilte så stor rolle i praksis. Det er mulig de har rett hvis meningen er at veto retten ikke ble brukt så ofte. Men det må åpenbart være slik at veto retten i vesentlig grad har virket inn på *hvilke* tiltak OEEC overhodet satte i gang, *hva* man forhandlet om og *hvordan* forhandlingene ble ført.

Det er klart at hvis jeg vet at min motspiller har myndighet til å motsette seg en hvilken som helst utgang på spillet, vil min strategi og taktikk nødvendigvis bli en helt annen enn hvis jeg vet at han i siste omgang kan tvinges til å akseptere den utgang som er mest fordelaktig for meg.

Utvalget har endel betraktninger om små medlemsstaters muligheter for å påvirke den politiske utvikling innen Fellesskapet.

«Utenforstående stater må vurdere konsekvensene av å stå utenfor i forhold til de forpliktelser de vil måtte påta seg ved å gå med i samarbeidet. Herunder må man også ha for øye hvordan man i tilfelle best vil kunne influere på Fellesskapets politikk. Traktaten inneholder, bortsett fra innføring av en tollunion, på de fleste områder bare prinsippforpliktelser og overlater vesentlige avgjørelser til institusjonene. Hvordan samarbeidet i Fellesskapet vil utvikle seg i praksis, vil derfor avhenge av den politikk medlemsstatene trekker opp og de vedtak de treffer. En stat som er med fra et tidlig tidspunkt, vil antakelig kunne øve større innflytelse på samarbeidet i Fellesskapet enn en stat som kommer med på et senere tidspunkt hvor rammene for samarbeidet i større utstrekning er trukket opp. Det ligger i sakens natur at et større land eller grupper av land som slutter seg til, vil kunne øve større innflytelse enn et mindre land alene.

En vurdering av andre europeiske lands forhold til Fellesskapet må bygges på såvel økonomiske som politiske betraktninger. På samme måte som politisk samarbeid vil kunne få virkninger på det økonomiske område, vil en vidtgående økonomisk integrasjon mellom et begrenset antall stater kunne gi seg politiske utslag såvel innad som utad i forholdet til andre stater.»

La oss være nøkterne. Hvis vi kommer med i et slikt fellesskap med land som Italia, Frankrike, Tyskland, Storbritannia og på lang sikt kanskje USA og Canada, hvilke muligheter har vi da for å påvirke den politiske utvikling innen Fellesskapet? Her må vi være oppmerksom på at vi neppe kan bli representert engang i Kommisjonen, og at vi alltid vil være blant mindretallet i Ministerrådet, og at de store land vil ha mulighet for å føre en «vil du ikke, så skal du»-strategi overfor de små land.

Det blir vel fint lite vi får å si i en slik organisasjon.

Spørsmålet om norsk assosiasjon til Fellesskapet er meget kort behandlet i det ellers interessante og oversiktelige sammendraget. Det heter om dette:

«Traktaten byr på to muligheter for utenforstående staters tilknytning til Fellesskapet, fullt medlemsskap eller assosiasjon. En assosiert stat påtar seg forutsetningsvis ikke en medlemsstats fulle forpliktelser. På den annen side får den neppe plass i Fellesskapets institusjoner og får derved trolig bare begrenset anledning til å påvirke utformingen av den felles politikk på de enkelte områder og de vedtak som blir truffet. Den assosierte stat vil sannsynligvis kunne få seg forelagt vedtakene i den utstrekning de angår den i et særskilt assosiasjonsråd. Formelt

Fortsatt s. 12.

OEEC - utredning om prisstigningens årsaker

Av cand. oecon. Håkon Sanness

I juni 1959 ga OEEC et utvalg av økonomiske eksperter følgende oppdrag:

«...to study the experience of rising prices, in conditions of economic growth and high employment, and the causes of these movements; to review the measures taken by Governments to restrain such rises; to appraise their effectiveness; and to report, at the end of their study, on their conclusions to the Council.»

Formannen for teamet har vært dr. Milton Gilbert, tidligere direktør i OEEC's økonomiske seksjon. Komitéen besto ellers av

professor William Fellner, Yale University,

» Bent Hansen, sjefen for det svenske konjunkturinstituttet i Stockholm,

» Richard Kahn, Cambridge University,

» Friedrich Lutz, Zürich University,

» Pieter de Wolff, Haag.

Resultatet av undersøkelsen foreligger i form av en omfangsrik rapport på nesten 500 sider. Det følgende er et kortfattet resymé av komitéens innstilling som ble offentliggjort i juni 1961.

Ekspertene har begrenset sin analyse til perioden etter 1952, idet 1952 betegnet innledningen til en periode med økonomisk vekst og hvor en vedvarende inflasjon hverken var ventet eller fryktet. Tvert imot, myndighetenes intensjoner var ved hjelp av penge- og finanspolitiske virkemidler å sikre målsettingen høy eller full sysselsetting, tilfredsstillende økonomisk vekst og prisstabilitet.

Stort sett kan en si at det lyktes de fleste OEEC-land å oppnå høy sysselsetting og økonomisk vekst, men det viste seg snart at prisene fortsatte å stige til tross for at myndighetene ofret denne side av den økonomiske målsettingen større oppmerksomhet enn tidligere. Denne tendens ble fulgt av en sterk ulikevekt i de internasjonale betalinger og av dyptgripende forstyrrelser i det enkelte lands økonomiske struktur som bremset den økonomiske vekst. Selv i 1958 falt ikke det alminnelige prisnivået, trass i sterk nedgang i prisene på innførte råvarer og liten økonomisk vekst i de fleste land.

Utsiktene til at vi i framtiden skal få en kontinuerlig inflasjon er av temmelig ny art, men skyldes antakelig det faktum at myndighetene har lagt så stor vekt på å holde en høyest mulig sysselsetting. Ekspertene er enig i denne målsetting, men mener at et stabilt prisnivå burde være av fundamental betydning. I en dynamisk økonomi er imidlertid prisfluktasjoner ofte en forutsetning for økonomisk vekst. Prisstabilitet må derfor ikke tolkes i den betydning at en bestemt prisindeks ikke skal

tillates å stige eller synke. Det må bli stabiliseringspolitikkenes mål å sikre et økonomisk klima hvor balansert vekst kan foregå uten at inflasjonsspøkket stadig vekker truer med å velte hele den økonomiske målsetting. Det er derfor nødvendig at stabilt prisnivå gis høy prioritet i den politiske målsetting, og dette trenger igjen en politisk beslutning om dette. Skal et slikt vedtak virke effektivt trenges det en bred tilslutning og forståelse av publikum, og dette er igjen politisk i sin karakter.

Statsbudsjettet er t. eks. et av nøkkelinstrumentene i stabiliseringspolitikken. Men størrelsen og sammensetningen av dette er igjen avhengig av det politiske klima. Selv en sak av så teknisk karakter som konstruksjon av en levekostnadsindeks er influert av politiske vurderinger. Ofte er enkelte pris-komponenter et resultat av en politisk drakamp, t. eks. jordbruksprisene. Hvis myndighetene av politiske grunner skjærer en del priser mot ethvert fall, er det uunngåelig at en får en prisutvikling i oppadgående retning sier ekspertene innledningsvis.

De har så tatt for seg prisutviklingen i de enkelte land i årene 1953—1960. De har undersøkt hvilke prisgrupper som har steget mest, i hvilke tidsperioder prisene har steget raskest og framfor alt hvilke land som har opplevd den sterkeste prisstigning. Det poengteres at prisene ikke var i likevekt på det tidspunkt hvor analysen tok sitt utgangspunkt. En del prisbevegelser etter 1953 må betraktes som en delvis justeringsprosess av priser som tidligere var blitt regulert av myndighetene. Likeledes var prisnivået i de forskjellige land ute av takt, hovedsakelig på grunn av devalueringen i 1949 og Koreakrigen. Initialsituasjonen var derfor forskjellig for de enkelte land. Nederland, Tyskland og de skandinaviske land hadde et relativt lavt generelt prisnivå sammenliknet med Belgia, Sveits og USA.

Ekspertene har spesielt tatt for seg endringer i konsumprisindeksen i denne perioden. Konsumprisindeksen er for så vidt ikke helt egnet til å gjengi bevegelser i det generelle prisnivå, men de mener at denne indeks har fått størst betydning i diskusjonen om inflasjonsproblemene. Når en ser på konsumprisindeksene for årene 1953—1960 skiller Tyrkia, Spania, Hellas, Frankrike og Island seg ut som en gruppe med meget sterk prisstigning. Ingen av de andre landene har hatt en sterkere oppgang i forbrukerprisene enn 25 prosent på de 7 årene. Nederst på skalaen finner en land som Belgia, Luxembourg, Portugal, Sveits, Canada og USA, som ikke hadde sterkere stigning enn mellom 8 og 11 prosent. Østerrike, Tyskland, Irland og Italia hadde en stigning på mellom 14 og 17 prosent, mens de 3 skandinaviske

land, Nederland og England har hatt en prisoppgang på vel 20 prosent.

Et typisk trekk i nesten alle land er at prisene på tjenesteytelser har steget vesentlig sterkere enn vareprisene. Likeledes at levekostnadene har steget sterkere enn engrosprisene. Grunnen til at særlig tjenesteytelsene blir rammet av prisstigningen, skyldes for det første at det her er små muligheter for produktivitetsforbedringer. For det annet var lønningene i de tjenesteytende næringer relativt lave sammenliknet med lønningene i de vareproduserende næringer i begynnelsen av 1950-årene.

Ekspertene har videre analysert årsakene til prisstigningen. De anser det for meget viktig at en kjenner årsaken til prisstigningen hvis en skal ta sikte på å føre en politikk som skal hindre at prisnivået stiger. De mener at følgende 4 hovedfaktorer har vært avgjørende for prisutviklingen:

- a) «engangsbetonte» faktorer som opphevelse eller oppmyking av husleiekontroll eller regulering, endringer av subsidier og indirekte skatter, vekslingen i jordbruksavlingene, endringer i prisene på verdensmarkedet etc.
- b) Etterspørselen etter varer og tjenester.
- c) Lønnsutviklingen.
- d) Monopolistisk prisfastsetting.

Ad a:

De kritiserer sterkt den indekssmentalitet som har preget det politiske liv i 1950-årene og som har trukket interessene bort fra de virkelige økonomiske problemer. De begrunner dette med at en prisindeks kan stige på grunn av faktorer som ikke kan sies å være inflasjonsskapende, t. eks. endringer i prisene på verdensmarkedet og forstyrrelser som dårlig høst, dårlig fiske etc. På den annen side er det urealistisk å vente at slike spesielle prisstigninger vil motsvares av nedgang i andre priser, enten gjennom en markedstilpassing eller via myndighetenes økonomiske politikk. Det vil neppe ha noen mening om myndighetene forsøkte å kompensere en indekssstigning som skyldes øking i de indirekte skatter, med å sette ned andre priser. Ekspertene har ikke gjort noe forsøk på å kvantifisere virkningene av disse spesielle faktorer, men de peker på at disse prisstigningsårsaker kan få stor betydning for inflasjonsforløpet idet de bl. a. vil kunne føre til krav om høyere lønninger og andre priser.

Hvor viktige har disse prisstigningsimpulser vært i praksis?

Endringer i importpriser og i den kontrollerte husleie synes for eller siden å ha påvirket prisindeksen i de fleste land, men de andre faktorer har hatt stor virkning i spesielle tilfelle. Indirekte skatter har vært av betydning i Sverige. Endringer i priskontroll og offentlig virksomhets avgifter og priser har vært viktige i England. Endringer i subsidier og jordbrukspriser har vært av betydning i Norge, og til slutt uår i jordbruket i Tyskland og Nederland hjelper til å forklare spesielle sterke bevegelser i landenes konsumprisindekser gjennom perioden. Flere av disse impulser vil antakelig være mindre viktige i framtiden, men faktorer som endringer i importprisene, indirekte skatter og avlinger vil alltid være ting som kommer til å hende. Hvis

disse faktorer kan skape en stigning i konsumprisindeksen, mener ekspertene at man bør forsøke å hindre dette i å få noen kumulative virkninger på lønninger og andre priser.

Ut fra en politisk vurdering mener gruppen det ville være uønskelig at pengeinntektene skal være knyttet til endringer i konsumprisindeksen som inkluderer prisstigningsimpulser av denne art. Myndighetene bør derfor undersøke muligheten av å konstruere indekser som kan brukes som barometre på inflasjonspresset.

Ad b:

Av de fire hovedårsaker til prisstigning legger ekspertene avgjørende vekt på den såkalte «demand-pull» inflasjon og «wage-push» inflasjon. All erfaring viser at overskuddsetterspørselen er en gjennomtrengelig kraft som fører til stigende priser etter hvert som den gradvis påvirker flere og flere forretningsmenns og konsumenters beslutninger og handlemåter. Videre vil en faktor som hvor raskt etterspørselen endrer seg, få betydning for etterspørselens virkning på prisene.

Prissituasjonen kan imidlertid i seg selv ikke brukes som diagnose på i hvilket stadium etterspørselen befinner seg. Det advares derfor mot det syn at prisstabilitet utelukker eksistensen av overskuddsetterspørsel.

En har ikke noe mål for styrken av etterspørselspresset, men ekspertene mener å kunne skille ut land som Tyrkia, Spania, Island og Frankrike, hvor de hadde et meget sterkt etterspørselspress i visse perioder. Årsakene til disse ekstreme tilfelle kan føres tilbake til en inflasjonsskapende finansforvaltning — vanligvis finansiert ved hjelp av seddelbankkreditter. På den annen side synes land som Irland, Portugal og Italia å ha unngått dette etterspørselspress. I de resterende 13 land hadde en etterspørselspress en eller annen gang i løpet av perioden fra 1955—57. For Norge mener ekspertene at vi hadde slike forhold i omkring 2½ år fra begynnelsen av 1954 til slutten av 1956. Det var jo også i denne perioden vi fikk de kjente februariltakene i 1955 for å stramme inn etterspørselen både gjennom finans- og kredittpolitikken.

Hvordan skal en takle dette problem mer effektivt i framtiden?

For det første mener ekspertene at det ikke var mangel på effektive penge- og finanspolitiske virkemidler som gjorde utslaget, men heller mangel på beslutsomhet til å bruke dem kraftig nok og raskt nok. For det annet bør en ikke undervurdere vanskeligheten med å beslutte når en skal forsøke å bremse på etterspørselen, hvilke virkemidler en skal bruke og hvor sterke inngrepene bør være. For det tredje er ekspertene slått av den alvorlige mangel på informasjon som myndighetene hadde om den økonomiske situasjon. Dette er et spørsmål om å skaffe data om kapasitetsutnyttelsen, arbeidsmarkedssituasjonen, strømmen av nye og uoppfylte ordrer, lager, løpende og planlagte investeringer osv.

Ekspertene mener at det er nødvendig å ta finanspolitiske virkemidler i bruk i sterkere grad enn det er gjort hittil. Det blir ofte hevdet at pengepolitikken blir brukt for meget, men det er ikke

ekspertenes syn. Bruken av de pengepolitiske virkemidler ble ikke fulgt opp med en tilstrekkelig restriktiv finanspolitikk. Grunnen til dette er at pengepolitikken viser en større fleksibilitet i praksis. Dette har sammenheng med den indirekte måte de pengepolitiske virkemidler påvirker produksjonen. Finanspolitikken er ofte bundet i stramme former på grunn av de konstitusjonelle reglene. Ekspertene understreker derfor sterkt behovet for en større smidighet her. De anbefaler videre at de utøvende myndigheter gis fullmakt til å endre visse deler av beskatningen innenfor visse grenser som er godkjent av den parlamentariske forsamling uten at hver endring krever den normale parlamentariske prosedyre. Slik som det ofte er nå — er beskatningen låst fast for en periode av ett år — og dette er for lang tid til å gi tilstrekkelig fleksibilitet i beskatningen som instrument for stabiliseringspolitikken. Det kan her innskytes at det var nettopp en slik form for fullmakt Macmillan ba om i våres og som han allerede har gjort bruk av. Det er vel heller ingen uenighet blant ekspertene her hjemme om at de milde og mindre milde penge- og kredittpolitiske brems tiltak burde vært fulgt opp av en mer restriktiv finanspolitikk.

Ekspertene har svært lite å tilføye til diskusjonen om hvilke pengepolitiske virkemidler som bør brukes. Forskjell i penge- og kapitalmarked i de enkelte land og forskjell i oppbygging og tradisjon i sentralbankene gjør at en neppe kan anbefale noe som vil ha generell gyldighet. En mener dog at de pengepolitiske virkemidler må bli valgt på en slik måte at de ikke underminerer den normale virkemåten på de forskjellige kredittmarkeder og markeder for verdipapirer.

Hvis omstendighetene taler for det, vil imidlertid ekspertene anbefale bruken av et spesielt pengepolitisk instrument, nemlig regulering av konsumkreditten. Likeledes vil de anbefale pengepolitiske virkemidler som tar sikte på å påvirke boligbyggingen. Det blir sagt at boligbyggingen i den siste høykonjunkturen lå på et for høyt nivå i de fleste land, og ble ikke bremsset raskt og sterkt nok etter hvert som etterspørselspresset økte.

Ad c:

Ekspertene mener at det stigende lønnspress som et resultat av de kollektive lønnsavtaler har vært en selvstendig virkende årsak til prisstigningen i den periode som er analysert. I mange tilfelle har imidlertid kollektive lønnsavtaler fått en modererende effekt på lønnsstigningen, innrømmes det. Men når kollektive lønnsavtaler resulterer i lønnsstigning som er større enn det tilbuds- og etterspørselskrefte alene ville ha framtvinget og på samme tid er større enn stigningen i arbeidsproduktiviteten i økonomien, må den betraktes som en selvstendig virkende faktor i prisstigningsforløpet.

I de fleste av landene fant de at lønnstilleggene ikke var for store, men i England, USA, Danmark, Nederland, Sverige og Norge og spesielt de tre førstnevnte land, slår de fast at overdrevne lønnsstigninger har vært en selvstendig og uavhengig inflasjonsfaktor.

Forskjell i arbeidsmarkedsstrukturen har selvfølgelig hatt betydning for lønnsutviklingen i de forskjellige land. I Italia var arbeidsløsheten meget stor og i Vest-Tyskland ble arbeidstilgangen supplert gjennom en strøm av flyktninger fra Øst-Tyskland og andre land. Dette har antakelig dempet lønnskravene. På den annen side har disse land også hatt en meget sterk produktivitetsøkning. I Sveits var arbeidsløsheten meget lav, men presset på arbeidsmarkedet ble holdt under kontroll ved å tillate en meget høy immigrasjon av arbeidskraft.

Ekspertene peker på at lønningene økte sterkt i storparten av 1950-årene, også i perioder og i land der det ikke var noen reell knapphet på arbeidskraft — ja, selv i tilfelle der det var stor arbeidsløshet som t. eks. i Danmark. Slakkere etterspørsel og stigende arbeidsløshet førte aldri til noen nedgang i lønningene. Likevel har ikke vekselvirkningen mellom priser og lønninger vært noen kritisk faktor i den alminnelige prisoppgangen de siste 8—9 årene, sies det. Her spiller den sterke økningen i produktiviteten eller produksjonen pr. arbeidstime, i de fleste land en viktig rolle. Den har dempet vesentlig utslagene på prisene.

Selv om lønnskravene har vært bestemt ut fra ønsket om å bedre den økonomiske stabilitet i lønnsviser utviklingen en forbausende stabilitet i lønnsandelen av nasjonalinntekten. Likeledes har det vært en betydelig stabilitet i lønnsdifferansene mellom forskjellige industrier, områder og typer av arbeidskraft. Et unntak herfra er tekstilindustrien, hvor lønningene ikke har holdt tritt i de fleste land. Selv den solidariske lønnspolitikk som er ført i de skandinaviske land, synes ikke å ha rokket ved denne utvikling.

Ekspertene har ikke kunnet enes om hvilke tiltak som bør settes i verk for å komme en lønnsinflasjon til livs. Flertallet mener det trenges en bevisst offentlig politikk overfor lønningene — på samme måte som en bruker penge- og finanspolitiske virkemidler for å regulere den totale etterspørselen. De forkaster den tanken at dette problemet kan løses bare med en effektiv kontroll av den samlede etterspørsel. Erfaringene viser tydelig at et slikt syn er uholdbart. Det eksisterer ingen automatisk mekanisme fra etterspørselens side som sikrer en lønnsstigning som ikke fører til prisstigning. Det er selvfølgelig mulig å bremse på etterspørselen og for en tid oppnå prisstabilitet hvis en er villig til å fire på kravet om høy sysselsetting og økonomisk vekst, men prisstabilitet som en oppnår på denne måten vil være i en konstant fare på grunn av dens politiske karakter.

Flertallet mener at myndighetene må skaffe seg noenlunde presis oppfatning av den gjennomsnittlige økning i lønningene som står i samsvar med den økonomiske situasjon og som kan forenes med stabilt prisnivå. Denne oppfatning vil avhenge av erfaringen og av forventningen om produktivitetsstigning. Men forslaget går ikke ut på noen direkte kontroll med lønningene. Det blir hevdet at hvis de øverste politiske myndigheter kunngjør en slik klar lønnspolitikk, når det trenges, vil det i seg selv være et enormt skritt framover. En slik lønnspolitisk linje ville bli et korrektiv og en norm vis-a-vis de

sterke grupper som nå behersker tariff-forhandlingene. Flertallet mener også at det ville være nyttig at offentlige myndigheter var til stede ved viktige lønnsforhandlinger — ikke bare som meglere — men som en interessegruppe for å representere det alminnelige publikums interesse i utfallet.

I Sverige og Norge har sentraliserte forhandlinger blitt nøkkelelementet i lønnsdrøftingene. Regjeringen har i noen tilfelle gitt uttrykk for sitt syn på størrelsen av de lønnstillegg som kan tillates, og det kunne være starten til en lønnspolitikk. Nederland er det landet som faktisk har gått lengst i retning av å sette ut i livet en slik lønnspolitikk som ekspertene vil ha. Hverken England, USA eller Tyskland kan sies å ha ført noen lønnspolitikk i den betydning gruppen legges i ordet. I Frankrike annonserte myndighetene sin lønnspolitikk i sammenheng med stabiliseringsprogrammet som ble proklamert i slutten av 1958. Det er ingen tvil om at myndighetenes evne til å gjøre denne lønnspolitikk effektiv, er et viktig element når en skal forklare dette programmets suksess.

Et mindretall på de to professorene Fellner og Lutz har liten tro på at slike offentlige normer for den lønnsøkning som skulle godtas, ville løse problemet. De er enige i at regjeringen bør føre en fast lønnspolitikk i den offentlige sektor, men motsetter seg at den blander seg inn i lønnsforhandlinger i den private sektor. De føler at myndighetene lett ville komme inn i reguleringer av enkelte lønninger og priser, og at politiske forhold ville gjøre det vanskelig å nytte det systemet som flertallet vil ha. De peker også på at fagforeningene nå har erfaring for at for store lønnsøkninger lett spises opp av økte priser og at holdningen på dette området alt er blitt mer realistisk.

Ad d:

Den fjerde hovedårsak til stigende priser henger sammen med produsentenes bestrebelser på å sikre seg høyere profitt på de varer de selger. En tenker her på den del av industrien hvor produsentene har den strategiske stilling i markedet som gir dem spillerom til å fastsette priser, spesielt i det korte løp. Imidlertid tyder det tilgjengelige materiale så vel som observasjoner av industriens prispolitikk i perioden siden 1953 på at i den europeiske industri som helhet betraktet, har denne faktor ikke hatt noen avgjørende betydning for de stigende priser. Ekspertene mener at prisstigningen innen industrien stort sett har vært begrenset til det som kan betraktes som kompensasjon for stigende kostnader. I USA er det imidlertid grunn til å tro at flere industrier har gjort forsøk på å høyne sin profittrate ved et høyt salgssnivå.

Sluttkapitlet i rapporten behandler spørsmålet om prisstabilitet i relasjon til betalingsbalansen. Det hevdes at en av hovedårsakene til betalingsbalanseproblemer i det siste ti-år har vært inflasjon og stigende priser. Det synes klart at hvis prisnivåene ble holdt stabile i alle land, ville denne hovedårsak til forstyrrelser bli fjernet. Seivfølgelig er det også andre faktorer av mer tilfeldig eller strukturell art som kan forårsake betalingsbalanse-

vansker. Det påpekes da nødvendigheten av å føre en penge- og finanspolitikk som fører til at rentedifferansene stimulerer kapitaleksport fra overskuddsland og kapitalinn gang til underskuddsland. Det presiseres at dette noe optimistiske syn er basert på den forutsetning at det er oppnådd prisstabilitet.

Ekspertene er overbevist om at prisstabilitet vil lette håndteringen av betalingsbalanseproblemene og anbefaler sterkt en mer koordinert økonomisk politikk mellom kreditor- og debitor-land for å sikre likevekt i de internasjonale betalingstransaksjoner.

I overensstemmelse med sitt mandat har ekspertene konsentrert seg om problemet prisstabilitet. De gir i sin konklusjon ikke noe direkte svar på spørsmålet om en forholdsvis sterk økonomisk vekst overhodet er forenlig med prisstabilitet. De velger å formulere konklusjonen slik at en utpreget prisstigning ikke er forenlig med en jevn og stabil vekst. Prisstabilitet er med andre ord en av forutsetningene for en slik vekst — men ikke den eneste.

* * *

Målsettinger . . .

Forts. fra side 16.

landdistriktene. I distrikter som overveiende ernærer seg ved jordbruk, og hvor bruksstørrelsen ved sammenslutning og nydyrking er øket slik at de enkelte bruk er selvstendige enheter, blir befolkningstettheten muligens for liten til å tillate et fullverdig sosialt liv. Dette kan endres hvis det er mulig å utvikle et mer allsidig næringsliv i bygda.

Sosiale og kulturelle målsettinger.

Ønske om å opprettholde en viss befolkningstetthet i jordbruket har også sammenheng med målsettinger om å opprettholde sosiale former og særmerkte bygdekulturer. Denne målsetting kan synes vanskelig å måle, men antakelig vil den kunne varetas ved å innføre begrensninger med hensyn til tillatt befolkningsreduksjon under arbeidet med å nå produksjons- og inntektsmålene. Det er imidlertid mulig at disse sosiale og kulturelle mål skiller seg så klart fra de næringsøkonomiske mål at problemene i denne sammenheng burde tas opp til løsning uavhengig av den jordbruksøkonomiske politikk.

Målsetting m. h. t. beredskap.

Beredskapsmessige hensyn blir ofte trukket fram i diskusjonen om jordbrukspolitikken. Det synes klart at målsettingen på dette området faller helt sammen med produksjons- og inntektsmålsettingen. I en krigssituasjon er alltid arbeidskraften minumsfaktor. Ut fra det som er sagt foran om arbeidskraftbehov pr. dekar for ulike bruksstørrelser, skulle beredsskapshensynene være tatt godt vare på ved en politikk som på lang sikt fører til en økning av den gjennomsnittlige bruksstørrelse. Ulempe ved en slik politikk ut fra et beredsskapssyn er at en del dyrket jord, særlig i «utkantsgreider», vil gå ut av produksjonen. Disse ulemper vil formodentlig bli mer enn oppveiet ved den effektivisering og økning i produktivitet en kan få totalt i næringen som følge av en slik politikk.

Etter valget

Resultatet av Stortingsvalget er av enkelte blitt karakterisert som en overraskelse. Kommentarene fra de politiske ledere synes også å tyde på usikkerhet overfor den nye situasjonen. For oss som ennå hører til de yngre generasjoner er det uvent at vi i de kommende fire år ikke skal ha en flertallsestparti-regjering. Nå må vi få mindretalls- eller samlingsregjeringer.

Jeg tror norsk politikk og norsk politisk debatt vil ha godt av den rystelsen valgfallet i virkeligheten er. Vi har lenge hørt om «Enighet om forsvars- og utenrikspolitikken». Jeg synes det er befriende å se at et parti praktisk talt uten partiapparat og penger, utestengt fra politisk debatt med de andre partier, sjikanert og boikottet, med liste i bare 6 distrikter får over 40 000 stemmer og 2 mandater og blir hovedstadens tredje største parti to-tre måneder etter at partiet ble stiftet! Og det på et program hvis hovedpunkter nettopp er en markert avstandtagen fra den forsvars- og utenrikspolitikken som har vært ført, og som alle partier unntatt kommunistene har drevet en energisk propaganda for!

Dette åpner unektelig litt av et perspektiv: Hvor stor er egentlig avstanden mellom det våre folkevalgte går inn for på så sentrale områder, og det velgerne egentlig vil de skal gå inn for (hvis alternativene var blitt skikkelig utredet og forklart?). Hvor mye av Arbeiderpartiets valgnederlag skyldes at det har vært landets største høyre-parti m.h.t. utenriks- og forsvarspolitikken?

Bladet «Nordlys» forsøker å forklare valgnederlaget med økingen i trygdepremiene. «Arbeiderbladet» viser til hvor stor påkjenning det er for et parti å sitte med regjeringsansvar i 26 år. Nå var det fremdeles framgang etter 22 år, så hvor grensen går vet ikke jeg. Argumentet er vel bedre når det gjelder å forklare en valgframgang enn et nederlag.

Slike forklaringer vidner om manglende vilje til å lære av valgresultatet. På meg virker det som om Arbeiderpartiet er kommet inn i et feilspor. Jeg har inntrykk av at de politiske standpunkter blir laget på partisekretariatet, «bulldozet» igjennom i landsstyre og landsmøte og hamret inn i de «menige» ved hjelp av en ensrettet partipresse. Det ville kanskje vært mer i tråd med partiets påståtte demokratiske oppbygging å høre litt på hva den alminnelige lønsmottaker har å si, før standpunktene blir utformet.

A-partiet har utvilsomt gått langt til høyre i sin politikk etter krigen. Nå har de delt skjebne med mange andre A-partier i Europa. Når «Retning høyre» har vart lenge nok, blir den indre splid så stor at partiet svekkes. Slik har det gått i England, Finland, Danmark og nå hos oss, for å nevne noen eksempler.

Jeg vet ikke om en «retning venstre» kan redde partiet fra videre nederlag. En ting kan tyde på det.

De «sosialistiske» partiers andel av velgerne er større ved dette valg enn noen gang før, men A-partiets andel av denne «kaka» er gått tilbake siden 1957. Og A-partiet er vel det minst «sosialistiske». Valgets seierherre er jo nemlig «sosialismen», i en eller annen forstand. Det er vel bare valget i 1945 som har vært «rødere».

Det er imidlertid et annet forhold som gjør at jeg tviler på at Arbeiderpartiet kan klare å gjenvinne den tapte posisjon bare ved en kursendring. Partiet er etter min mening kommet i den situasjon at det mangler unge ledere med et friskt, selvstendig og sosialistisk syn på politiske spørsmål. Det virker på meg som om mange av «lederaspirantene» først og fremst er taktikere; upersonlige kompromissmakere. De er dyktige, mange av dem meget dyktige, men de gir et skremmende inntrykk av å være uten det jeg vil kalle personlighet.

Arbeiderpartiets valgresultat er etter min mening det mest interessante ved dette valgt. Men det er interessante ting ved de andre partiers resultater også.

Venstre fortsetter tilbakegangen, og det er vel et stort spørsmål om partiet kan reddes fra å gli helt ut av det politiske bildet. Det at partiet *har* spilt en stor rolle og *har* tatt opp mange «merkesaker», hjelper lite. Velgerne er lite sentimentale. Det er partiets holdning, eller manglende holdning, *i dag*, som teller.

Kristelig Folkeparti holder stillingen bedre, men det virker som om partiet selv har resignert overfor den oppgave å få samme posisjon som navnesøstrene på kontinentet.

Senterpartiet er vel det parti som lever best opp til at politikk er «det muliges kunst». Hva man enn måtte mene om partiet og dets politikere, synes jeg dette er en sympatisk holdning i en verden breddfull av stivbent idealisme. I motsetning til Arbeiderpartiet, som også forsøker å praktisere «det muliges kunst», synes Senterpartiet å være i god kontakt med «folkemeningen» hos sine velgere. Og hvem vet, kanskje kan partiet vokse på det etter hvert.

Høyre har sikret sin posisjon som det ledende «borgerlige» parti. Og den posisjonen vil sikkert bli sterkere etterhvert. Partiet begynner å bli mer moderat-liberalistisk, noe som sikkert passer bedre i et moderne samfunn enn ultra-liberalisme. Og i motsetning til Arbeiderpartiet, har Høyre lederaspiranter med farge og personlighet. Jeg tror *det* betyr mer enn mange fine valgprogrammer i det lange løp.

Kommunistene gikk ytterligere tilbake, og mistet sitt ene mandat. Hvor mye av tilbakegangen som skyldes den utenrikspolitiske situasjon og bombeprøver er vel vanskelig å ha noen sikker mening om. Jeg tror personlig ikke «sovjet-sosialisme» har

noen grobunn i Norge, men valgresultatet kan tyde på at en uavhengig norsk sosialistisk politikk har stigende tilslutning i befolkningen.

Sosialistisk Folkeparti har vel allerede fått sine kommentarer. Men er det ikke litt ufint allerede nå å døpe de til «folkesosialister». Det er liksom ikke så langt fra «folkedemokrater», og de burde vel få en sjanse til å markere sin linje før de fikk et slikt oppnavn? Kunne ikke «sosialister» klare seg. Ingen vil vel i dag forveksle det med Arbeiderpartiet?

Som avslutning på disse kommentarer; en bønn til leserne: Kan noen være så snill å forklare meg hva Norsk Sosialdemokratisk Parti er for noe?

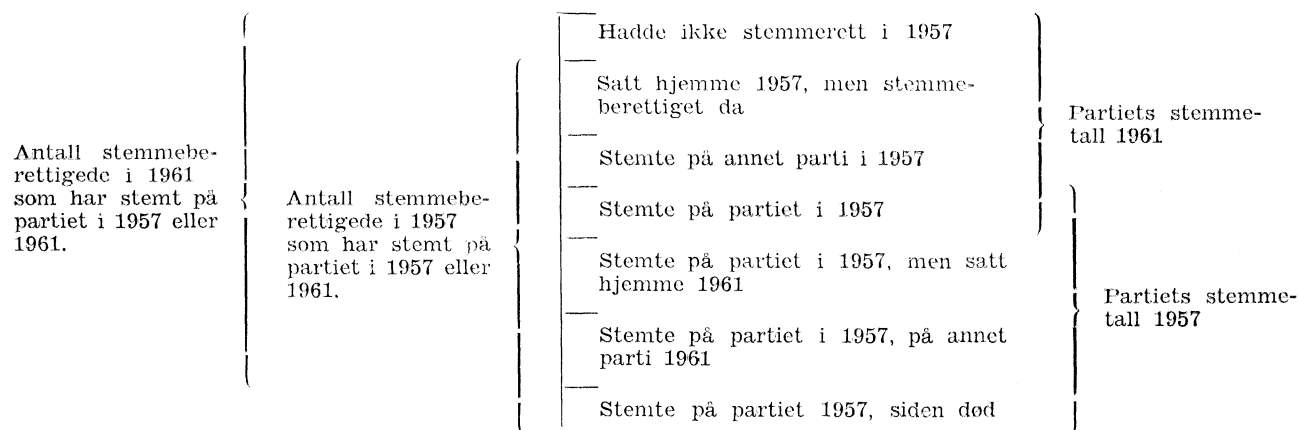
En ting er alltid interessant å studere ved slike valg: avisenes spekulasjoner over *hvorfor* de og de «forskyvninger» har funnet sted. Jeg blir ofte slått med forskrekkelse over hvor virkelighetsfjern tankegangen er på dette området. Her blir tap og vinning i stemmetall for de forskjellige partier trukket fra og summert sammen, som om *velgermassen skulle være identisk den samme*. «SF har tatt stemmer fra A og V; SP har tatt stemmer fra Kr. F. og V;

B.f.l. har tapt stemmer til H», osv. osv. Vi kjenner det igjen fra alle avisene.

Det er klart at hvis slike «forskyvninger» skal analyseres, må det gjøres i en dynamisk modell. Over 200 000 av de som nå hadde stemmerett var for unge i 1957, og et liknende tall av de stemmeberettigede i 1957 lever ikke i dag. Tallet på nye velgere er større enn 10 prosent av det samlede antall avgitte stemmer!

Det er også en annen gruppe som bør regnes med ved slike analyser: hjemmesitterne. Ser vi på «forskyvningene» A—SF som eksempel, kan det vel tenkes at endel SF-velgere tidligere har stemt A, f. eks. i 1945—53, men de var kanskje allerede blitt lei høyre-retningen i 1957 og satt hjemme da. Nå dukket det opp et alternativ, og de møtte fram igjen. På den andre siden kan det ha vært A-velgere som har holdt ut helt til 1957, men som nå ikke ville være med lenger, og satt hjemme denne gang.

Et fullstendig bilde av «forskyvningen» i stemmetall for *et bestemt parti* fra valget i 1957 til valget 1961 er vist på diagrammet.

Det skulle ikke være vanskelig å formulere et matematisk grunnlag for å lage anslag over faktiske stemme-forskyvninger mellom partiene fra et valg til et annet. Det synes å være mulig å lage slike anslag hvis vi bare kjenner noen «struktur-koeffisienter».

Stortingsvalget 1961 burde forøvrig være et interessant studieobjekt både for Institutt for samfunnsforskning og for Institutt for fredsforskning.

Til slutt et råd i all beskjedenhet til en stor kollega. I «Arbeiderbladet»s leder «Etter valget» (13. sept.), hvor det innledningsvis snakkes om de 26 tunge år, står det å lese i forbindelse med diskusjon av regjeringalternativer: «— og Venstres talsmann ønsket seg en regjering av alle de *demokratiske* partier.» (Både uthevingen og anførselstegnene er mine). I «Arbeiderbladet» har «demokratiske partier» betydd alle partier unntatt kommunistene. Nå holdes tydeligvis også SF utenfor. Jeg tror A-partiet og «Arbeiderbladet» bør ta opp til revisjon den filosofi som ligger bak en slik uttryksform. Arbeiderpartiet vil neppe vinne på å innføre vest-tyske eller amerikanske tilstander m.h.t. avvikende utenrikspolitiske oppfatninger, i Norge. Særlig ikke når disse avvikende oppfatninger er de samme som de Arbeiderpartiet har forlatt. Det er jo tydeligvis tilfelle med SF. Jeg

har en mistanke om at slike avvikende oppfatninger har en posisjon i arbeiderbevegelsen fremdeles, selv om posisjonen nok er blitt svekket etter mange års ensidig propaganda i vår samlede «demokratiske presse.

Asbjørn Borg.

Løchen - utvalget . . .

Forts. fra side 6.

vil den kunne motsette seg vedtakene, men det er et spørsmål om en assosiert stat ikke i mange tilfelle vil være faktisk nødt til å godta dem.»

Det er påfallende hvor mye mer pessimistisk utvalget er i vurderingen av hvilke muligheter vi har for å forsvare våre interesser som assosiert, enn som fullt medlem. Jeg kan ikke fri meg for en følelse av at utredningen har en «slagside» til fordel for fullt medlemsskap.

Men les boka selv, den er avgjort verd et studium. Den er lettest og velredigert, og disposisjonen er oversiktlig slik at det er lett å finne fram til det hver enkelt måtte være spesielt interessert i.

God høstfærm i Frederiksgate

Høstsemesteret 1961 er alt kommet i god gjenge. Det er eksamenssemester for det første kullet som skal opp etter ny ordning. Det er vel det som er grunnen til det oppsiktsvekkende at allerede i begynnelsen av august observerte man på UB en gruppe unge økonomer som leste på harde livet. Hver dag fra 9 til 16 med tre kvarters pause i 12-tida.

I det hele tatt er en ny leseånd i ferd med å sive inn i Frederiksgate, til avløsning eller kanskje supplering av kjellerånden. I følge en uhyre pålitelig kilde

var lesesalen i annen etasje fortrinnsvis befolket med en mus i gamle dager. Nå kommer Sosialøkonomens medarbeider slengende i 10—11-tida for å bli mottatt med hånlig blick av en lesesal full av studenter som har lest flittig de siste par tre timene, og alt er kommet så langt at de overveier å ta sin første ti-minutters røykepause. En gang forvillet vi oss bort til Frederiksgate klokka ti over 8 om morgenen, og oppdaget til vår skrekk og bekymring at vi var ingenlunde førstemann.

Sosi-A-tetsnytt

Ole David Koht Nordbye (c.o. 1943) har tiltrådt som leder av et Pariskontor opprettet under Christian Michelsens Institutt forskningsprosjekt vedrørende forholdet mellom rike og fattige land.

Carl Schultz (c.o. 1943) har sluttet i stilling ved Innseth Kraftanlegg i Bardu på grunn av anleggets fullførelse og har tiltrådt ny stilling ved Fiskeritellingen i Statistisk Sentralbyrå.

Per Sevaldson (c.o. 1949) har fått permisjon fra sin konsulentstilling i Statistisk Sentralbyrå for å tiltre en stilling ved M.I.T. Center of International Studies Indiaprojekt i Ny Delhi i 8 måneder fra 1. oktober.

Reinert Aas (c.o. 1951) som for tiden er ansatt i Norsk Caltex Oil A/S, vil i løpet av oktober tiltre sekretærstilling i Forsikringsrådet.

Søren Hoff (c.o. 1952) har sluttet i Livsforsikringsselskapet Idun og tiltrådt førstesekretærstilling i Økonomiavdelingen fra 3. juli.

Otto Carlson (c.o. 1953) slutter som konsulent i Statistisk Sentralbyrå fra 1. oktober og går over til konsulentstilling i Næringsøkonomisk Forskningsinstitutt.

Det ser ut til å bli 12—15 stykker som skal ta 1. avdeling, økonomisk avsnitt, etter ny ordning i høst, og en 4—5 stykker som skal opp etter gammel ordning.

Frisch skal forelese dette semesteret, for første gang på lenge. Emnet hans er: Hva er økonomisk planlegging og økonomisk operasjonsanalyse? Dessuten skal han lede en samtalegruppe om økonomers bruk av elektroniske regnemaskiner.

Haavelmo har forskningstermin, og foreleser ikke. Arne Øien skal forelese for 2. avdeling om dynamisk pristeori og for 1. avdeling over makro-økonomiske emner.

For annen avdeling blir det forelesninger av Leif Johansen om offentlig økonomi, av Brofoss, Einarsen og vår nye universitetslektor Lindbom om næringsøkonomi. Lindbom skal ta utgangspunkt i EFTA.

For 1. avdeling blir det forelesninger over teoretisk og praktisk statistikk, over næringsøkonomi og sosiallære. Leif Johansen skal holde innføringsforelesninger for begynnere og Serek-Hansen skal dosere etterspørselslære.

Harald Strøm (c.o. 1953) sluttet 1. september i Philips Norsk A/S for å begynne som konsulent i Næringsøkonomisk Forskningsinstitutt.

Kjell Svendsen (c.o. 1954) sluttet 7. september i Budsjettneimda for jordbruket og er ansatt som avdelingssjef ved et nyopprettet kontor for utarbeiding av prognoser for jordbruket ved Jordbrukets Utredningsinstitut i Stockholm.

Egil Skandsen (c.o. 1955) har sluttet i De Norske Melkefabrikker A/S og har gått tilbake til Norsk Brændselsolje A/S avdeling markedsundersøkelser og statistikk, fra 24. juli.

Tore Tonstad (c.o. 1955) har reist til U.S.A. hvor han skal være lærer ved University of Minnesota fra 15. september i år til 15. juli 1962.

Kjell Nordahl Røtnes (c.o. 1956) sluttet i Livsforsikringsselskapet Samvirke 25. august og har begynt som konsulent i Norsk Produktivitetsinstitutt.

Per Schreiner (c.o. 1958) reiste 1. september til U.S.A. med stipendium for universitetsåret 1961/62 ved Stanford University.

Aina Uhde (c.o. 1961) har begynt ved Sosialøkonomisk Institutt.

Jakob Berrefjord (c.o. 1961) har begynt i Statistisk Sentralbyrå.

Odd Høkedal (c.o. 1961) er tilsatt i Norges Bank.

Målsettinger for jordbruket

Av cand. oecon. Asbjørn Borg

Definisjon av noen begrep.

Næringspolitiske målsettinger kan vanskelig diskuteres på en fruktbart måte uten at det er enighet om visse begreper og formuleringer. Det eksisterer dessverre ingen standardisert terminologi på området. For å unngå misforståelser er det derfor nødvendig først å forklare hva enkelte ord skal bety i denne artikkelen.

Tre typer variable i problemet.

Alle ting og forhold ved jordbruksnæringen og ved samfunnsøkonomien som har betydning for det problem vi diskuterer vil bli kalt variable. I mange tilfelle vil det være vanskelig å finne kvantitative uttrykk for de variable, dvs. å måle størrelsen av dem. I prinsippet må imidlertid dette alltid være mulig. Vi vil skjelne mellom 3 grupper av variable: 1) data, eller datumvariable. I denne gruppen kommer alle variable hvis størrelse ikke kan forandres under den periode diskusjonen gjelder, 2) målvariable, dvs. variable som vi har direkte målsettinger for, og som i mange tilfelle den jordbrukspolitiske diskusjon konsentrerer seg om og 3) styringsvariable, dvs. variable som offentlige og private myndigheter i større eller mindre grad kan velge størrelsen av. I mange tilfelle vil det også være gitt visse målsettinger for styringsvariable, f. eks. at de ikke skal underskride eller overskride visse grenser, de må stå i et visst forhold til hverandre, osv.

Hvilke variable som hører til i hvilken gruppe er avhengig av tidsdimensjonen i diskusjonen. Dreier det seg om et meget kortsiktig problem vil svært mange variable være data. Jo mer langsiktig problemet er, jo færre variable vil være data. Enkelte variable som på kort sikt er data, kan på lang sikt gå over til å bli målvariable, andre blir styringsvariable.

Tidsdimensjonen og de variable.

Når en skal diskutere målsettinger og virkemidler i en næring, er det viktig å skjelne mellom de forskjellige typer variable som kan opptre og betydningen av tidsdimensjonen når det gjelder å trekke grensen mellom de forskjellige typer. Det er videre nødvendig å gi de variable man diskuterer et empirisk innhold. I diskusjoner om næringspolitikk vil en i alminnelighet ikke komme særlig langt uten å kunne diskutere målbare størrelser. Det er derfor alltid viktig å ha en god statistikk over hvordan forholdene i næringen egentlig er.

Sammenhenger mellom de variable.

For at diskusjonen skal bli fruktbar er det også viktig å ha noenlunde sikre hypoteser om sammenhenger mellom de forskjellige variable som man diskuterer. Uten å ha slike sikre hypoteser noen-

lunde klart formulert, er det vanskelig å finne ut noe om hvilke bivirkninger som vil oppstå ved de forskjellige tiltak som blir diskutert, og det er vanskelig å finne ut av i hvilken grad de mål som blir stilt opp strider mot hverandre, og i hvilken grad målene er realistiske når en tar hensyn til de begrensede ressurser som til enhver tid er til disposisjon for å nå målene. Når det gjelder sammenhengen mellom de variable er det også meget viktig å ha klart for seg tidsdimensjonen. Dette gjelder både spørsmålet om problemstilling på kort og lang sikt, og hvorvidt de variable er målt i et tidspunkt eller pr. en tidsenhet.

Konsistente målsettinger

En ting som ofte fremholdes er nødvendigheten av å unngå motstridende målsettinger; dvs. å oppnå innbyrdes konsistens i målvariable. Dette er et gradsspørsmål. I tilfelle to målsettinger strider mot hverandre er det nødvendig å ha en fremgangsmåte eller metode som kan gi løsning på følgende problem: Hvor mye av den ene målvariable er vi villig til å ofre for å oppnå en bestemt økning i en annen målvariabel.

De mål som stilles opp for en bestemt næring bør være konsistente med generelle samfunnsøkonomiske og sosiale målsettinger. Dette er selvsagt også et gradsspørsmål på samme måte som den innbyrdes konsistens. En kan dele opp problemet konsistens med generelle mål i 2 hovedgrupper: Ressursallokering og inntektsmål.

Ressursallokering.

Hovedmålet under gruppen ressursallokering i våre dagers samfunn er det en kunne kalle maksimering av produksjonen under bibetingelser. Generelt er det ønskelig med en slik allokering av samfunnets produksjonsressurser at det samlede produksjonsvolum blir så stort som mulig. Denne maksimeringen må imidlertid skje under visse bibetingelser, bl. a. ønsker de fleste et fritt konsumvalg og et fritt valg av arbeid. Det må også tas hensyn til ønsket om å opprettholde bosetting i visse deler av landet, beredskapsmessige problemer o. l. Når det gjelder en kortsiktig maksimering må en også ha klart for seg at mange ressurser er slik at de ikke uten videre kan flyttes fra en produksjon til en annen eller fra en næring til en annen. Spesielt i jordbruket har en store investeringer i jord og driftsbygninger som ikke på kort sikt kan overføres til andre næringer. Dette kan føre til at det kan være lønnsomt både privatøkonomisk og samfunnsøkonomisk å produsere så lenge noe av de faste kostnader i næringen er dekket. Også når det gjelder arbeidskraften er denne bare i begrenset utstrekning mobil. Eldre folk som har bodd samme sted hele sitt liv og arbeidet på samme bruket bestandig, må be-

traktes som like immobile ressurser som driftsbygninger, jord o. l. På lang sikt må ressursallokeringen innrettes slik at en sikrer økonomisk vekst og framgang. Det er nødvendig for å oppnå dette at en får slutt på periodisk arbeidsløshet. Arbeidsløshet er en sløsing med produksjonsressurser som sinker den økonomiske veksten. For å sikre økonomisk vekst er det videre nødvendig med en oppsparing av den løpende produksjon. Hvor mye som til enhver tid vil bli spart avhenger først og fremst av inntektsfordeling og inntektsnivå.

Det er antakelig relativt lett å oppnå enighet om disse generelle produksjonsmål. Når det gjelder de mer konkrete detaljmålsettinger for produksjonen i næringen, dvs. en rekke detaljert spesifiserte begrensninger for produksjonen, er antakelig enigheten mindre. Vi vil komme tilbake til dette nedenfor, men skal først se på den andre gruppen generelle mål som jordbrukets målsettinger må være konsistente med, nemlig inntektsmål.

Inntektsmål.

Det later til å være en alminnelig enighet om at en ikke kan akseptere den inntektsfordeling som et rent fri-konkurransemarked skaper. Det er enighet om at alle har rett til et minimum levestandard. Det synes videre å være enighet om at en bør utjevne de største inntektsulikheter, men enigheten går ikke særlig langt på dette område. Det er for det første meget vanskelig å finne en definisjon for inntektsfordeling som blir alminnelig akseptert. Derneft er det liten enighet om hvilken grad av inntektsulikheter som er ønskelig eller nødvendig for å sikre stabilitet og utvikling i økonomien. Det later til å være en høy grad av enighet om at sammenliknbare grupper av ressurser bør ha omtrent samme avlønning. Dette problemet er spesielt diskutert når det gjelder arbeidskraft. Det er klart at en slik lik avlønning av produksjonsressursene vil komme automatisk hvis maksimeringsprosessen kunne skje uten bibetingelser. Ved siden av ønskemål og problem i forbindelse med fordelingen av inntekt i et bestemt tidsrom, har en problemer i forbindelse med nivået for inntekten fra et tidsrom til et annet. I de fleste næringer vil det være en fordel med et stabilt inntektsnivå over tiden. Dette letter i vesentlig grad planleggingen av produksjonen, og gjør antakelig også produksjonsvolumet større. Det er flere sider ved dette stabiliseringsproblemet. Det kan av flere grunner være ønskelig med en mest mulig stabil inntekt for hele landet, det er ønskelig med en stabil inntekt for hver enkelt næring og hver enkelt produsent har behov for stabil inntekt. Det er særlig på dette siste ledet at hensynet til produksjonen kommer inn, selv om den enkelte produsent også blir forstyrret i sin produksjonsplanlegging hvis inntekten for hele næringen varierer sterkt fra tidsrom til tidsrom.

I det følgende skal vi gå over til å se litt nærmere på de enkelte konkrete målsettinger og avgrensninger som gjøres gjeldende i norsk jordbruk. Vi skal først se litt i detaljer på de enkelte produksjonsmål.

Produksjonsmålsettinger.

En generell målsetting var tatt inn i fellesprogrammet av 1945 og denne ble utdypet i nasjonal-

budsjettet for 1947 hvor det bl. a. sies at en må ta sikte på å «produsere det landet trenger av melk, kjøtt, egg, ost, grønnsaker og til dels frukt, en vesentlig del av spisefettet og en rimelig del av matkornet med mindre arbeidskraft enn jordbruket sysseletsetter i dag og uten urimelig import av kraftfor». Denne målsettingen med hensyn til jordbruksproduksjonen i Norge er senere ikke endret vesentlig. Den blir nå ofte uttrykt i mere generelle vendinger: Jordbruket skal sikre jevne forsyninger og dekke behovet for de matvarer som det er naturlig å produsere i Norge. Spørsmålet jevne forsyninger må sees i sammenheng med etterspørselen. Hvis det er sesongvariasjoner i etterspørselen må det også være tilsvarende variasjoner i forsyningene forat disse skal kunne kalles jevne.

Det å arbeide for full markedsdekning kan ikke være noen reell målsetting. Selv en meget liten tilførsel kan gi full markedsdekning hvis prisene blir satt tilstrekkelig høyt. Det er antakelig en rimeligere målsetting og gå ut fra at norsk jordbruk skal dekke den del av matvarebehovet som det er i stand til så lenge prisene skal være konkurransedyktige. I den utstrekning sosiale hensyn og beredskapshensyn krever det, må prisene søkes støttet slik at selvforsyningsgraden økes. Det er videre en målsetting å lede produksjonen i en slik retning at en kan spare valuta. Det en i første rekke kan oppnå her er å øke den innenlandske produksjon av fôr.

Mange kortsiktige støttetiltak i jordbruket vil være slik at de ikke i første rekke fremmer en produksjonsutvikling som svarer til denne målsetting. Det dreier seg kanskje særlig om tiltak som tar sikte på å endre fordelingen av produksjonen på de forskjellige jordbruksdistrikter eller tar sikte på i visse distrikter å opprettholde en produksjon som totalt sett er ulønnsom. Det blir vanligvis sagt at et jordbruksdistrikt skal produsere det som det har best forutsetninger for, såsant ikke noe dårligere jordbruksdistrikt må få denne produksjonen. Det blir imidlertid sjelden presisert hvor langt en skal gå i denne retning. Det er klart at dette i seg selv skaper mer ulønnsom produksjon enn en kunne fått hvis det ikke ble satt inn spesielle støttetiltak for å endre produksjonsfordelingen. Imidlertid ville dette sikkert ført til sosial nød og avfolkning av store jordbruksdistrikter. Slike tiltak til å endre produksjonens fordeling blir i første rekke satt inn for å endre inntektsfordelingen i samfunnet eller i næringen. Det er her en sammenhengende overgang til den andre gruppe målsettinger, nemlig alle de mål som har med inntekt og inntektsfordeling å gjøre.

Inntektsmålsettinger.

I nasjonalbudsjettet for 1947 heter det bl. a. at pris- og inntektspolitikken overfor norsk jordbruk skal baseres på den langsiktige målsetting at jordbruksbefolkningen skal få en materiell levestandard som er på like linje med andre befolkningsgrupper. I tillegg til dette blir det tatt sikte på å oppnå større likhet i inntekter innen jordbrukssektoren. Det er her formulert to forskjellige målsettinger som til en viss grad strider mot hverandre. Den ytre jamstilling, det vil si en likestilling i inntekt for jordbruksbefolkning sammenliknet med andre befolknings-

grupper, er en målsetting som det antakelig er en høy grad av enighet om. Det er imidlertid gjort lite for å presisere denne målsettingen i empirisk retning.¹⁾

Målsettingen om ytre jamstilling er basert på den erkjennelse at vi trenger jordbruket og at det derfor er rimelig at bondene får en godtgjørelse som er på linje med andre befolkningsgrupper. Denne målsetting er helt i samsvar med den generelle målsetting om full sysselsetting. I tidligere tider har jordbruket til en viss grad tjent som et reservoar for arbeidskraft. Delvis har det vært en stor leverandør av arbeidskraft fordi fødselshyppigheten har vært større i jordbruksbefolkningen enn i bybefolkningen, og delvis har jordbruksnæringen vist seg å være meget fleksibel når det gjelder å absorbere arbeidskraft som er blitt ledig i andre næringer. Dette vil imidlertid natur-nødvendig føre til at lønninger og lønnsomhet i jordbruket blir presset ned. Det vil antakelig være nytteløst å oppnå jamstilling med andre næringer uten at det drives en full sysselsettingspolitikk. Det er en rekke sekundære mål forbundet med denne jamstillingsmålsettingen. Den viktigste er antakelig målsettingen om å øke bruksstørrelsen.

Målsetting m. h. t. bruksstørrelsen.

Det er alminnelig enighet om at den gjennomsnittlige bruksstørrelsen i Norge er for liten til å tillate en utnyttning av moderne driftsteknikk. Dette hindrer muligheten for en effektiv økning av nettoprodukt pr. årsverk. De kortsiktige tiltak for å bedre jordbrukernes inntekt må derfor ikke stride med den langsiktige målsetting om å øke den gjennomsnittlige bruksstørrelse. Denne økningen av bruksstørrelsen kan delvis skje ved sammenslutninger av tidligere små bruk til større enheter, og delvis ved nydyrking. Den nye jordloven hjemler adgang til offentlig medvirkning til sammenslutning av bruk. Målsettingen her er diamentralt motsatt målsettingen i den tidligere jordloven av 1928 som hjemlet adgang til oppdeling av store bruk i mindre enheter. Ved driftsgranskingene har en funnet at bruksgruppen mellom 20 og 50 dekar jord bruker omlag dobbelt så mye arbeidskraft pr. dekar som bruksgruppen 100 til 200 dekar. Det blir regnet med at hvis en skal nå de oppsatte produksjonsmål må en ha en nydyrking på ca. 100.000 dekar pr. år. I tillegg til dette kommer overflate-dyrking på ca. 45.000 dekar pr. år. En stor del av denne tilvekst til dyrkningsjorden vil ikke vises som en nettoøkning. Hvert år går store arealer dyrkningsjord ut av produksjonen bl. a. på grunn av utvidelse av kommunikasjoner, industrianlegg og boligfelter, men også på grunn av flyttingen bort fra «utgrender.»

Målsetting m. h. t. indre jamstilling.

Målsettinger i forbindelse med den indre jamstilling vil ofte være i dårlig sammenheng med de generelle produksjonsmålsettinger og målsettingen om ytre jamstilling. Hvis inntektsutjevningen mellom små og store bruk skjer ved utjevning innen jordbruket, får vi enten en dårligere samlet lønns-

somhet for næringen eller dyre jordbruksprodukter for forbrukerne. De tiltak som settes inn for å jevne ut inntektsforskjellen mellom små og store bruk vil lett skjule de lønnsomhetsforhold som vil gjøre seg gjeldende hvis den langsiktige produksjons- og inntektsmålsetting ble oppfylt. En slik inntektsutjevning innen næringen vil også ha tetndens til å virke slik at insitamentet til økt effektivitet blir mindre.

Den diskusjon som har vært om jamstilling har til dels vært lite presis fordi man har blandet sammen de to forskjellige — og delvis motstridende — jamstillingsmål. I tillegg til dette er problemer i forbindelse med indre jamstilling meget vanskelig å presisere og svært vanskelig å måle. En kan her i første rekke vise til det som er sagt ovenfor om vanskeligheten ved å finne et alment akseptert mål for inntektsfordeling. Svært mange av de minste bedrifter i jordbruket er ikke det en kunne kalle familiebruk eller selvstendige bruk. Det er vanlig å operere med begrepet støttebruk og kombinasjonsbruk. Et støttebruk er så lite at det ikke kan sies å være hovednæring for familien. Det kan ikke være rimelig å skulle drive en jordbrukspolitikk som tar sikte på å bedre lønnsomheten for støttebruk på bekostning av lønnsomheten for de selvstendige bruk. Kombinasjonsbrukene er den neste størrelsesgruppen. Her vil heller ikke jordbruket alene kunne gi tilstrekkelig inntekt for familien, men de betrakter seg kanskje i første rekke som jordbrukere. Heller ikke denne bruksgruppen kan med rimelighet støttes på de øvrige bruks bekostning. Unntakene er de kombinasjonsbruk som har muligheter for ved tilleggsjord eller nydyrking å øke størrelsen slik at de kan bli selvstendige bruk. Den beste form for støtte for støttebrukene og kombinasjonsbrukene er en utvikling av et mer allsidig næringsliv på bygdene. Dette ville samtidig være i overensstemmelse med den sosiale målsetting som går ut på å opprettholde en viss befolkning også i

Fortsatt s. 10.

Sosialøkonomen utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til medlemmene av Sosialøkonomisk Samfunn.

Redaksjonens adresse: Fredriksgate 3, Oslo

Abonnementspris kr. 30.- pr. år.

Løssalg kr. 3.- pr. nr.

Henvendelser om abonnement og forsendelse rettes til
UNIVERSITETSFORLAGET, Karl Johans gate 47, Oslo

Tel. 33 71 43 - Postgiro 15 530

ANNONSEPRISER:

Bakre omslagsside kr. 300.-

1/1 side kr. 250.-

1/2 side kr. 150.-

1/4 side kr. 90.-

1/8 side kr. 55.-

1/16 side kr. 35.-

¹⁾ Dette spørsmål vil bli diskutert i en seinere artikkel.